

Fatma Müfide İlhan (1911-1996)

İlk Kadın İl Belediye Başkanı.

Türkiye'nin ilk il kadın belediye başkanı olan Müfide İlhan, kadınların siyasal yaşama katılımına öncü ve örnek olduğu kadar, eğitimci kimliğiyle ve pek çok farklı sosyal yardım kuruluşuna yaptığı katkılarıyla da anılmaktadır.

Fatma Müfide, 19 Şubat 1911'de İstanbul, Beykoz'da doğdu. Dedesi Balıkesir-Edremit askerlik şubesi başkanı olduğu için Edremit'te nüfusa kayıt edilmiştir. Annesi Emine Hanım, babası Çakmak oğlu ailesinden Mehmet Nazif Bey'di. İki yıl sonra da kardeşi Adnan dünyaya gelmiştir. Babası Mehmet Nazif Bey, Birinci Dünya Savaşı'nın en zorlu cephelerinden biri olan Çanakkale'de Miralay Mustafa Kemal'in emrinde görev almış ve 8 Ağustos 1915'de Conkbayırı'nda şehit düşmüştür. Amcası Fevzi Bey (Çakmak), kardeşinin ailesiyle yakından ilgilenmiştir. Çocukluk ve ilk gençlik dönemi Ankara ve İstanbul'da geçen Fatma Müfide'nin en kıymetli hatıraları arasında amcasını ziyarete gelen Mustafa Kemal Paşa'nın elini öperek, kahve ikram etmesi gelir.

Fatma Müfide, İstanbul Kandilli Orta Mektebi'nden 1927-1928 Eğitim-öğretim yılı sonunda çok iyi derece ile mezun olarak, hemen bir sonraki eğitim-öğretim yılında, İstanbul Kadıköy Moda 8. Okulunda ilkokul öğretmeni olarak çalışmaya başlamıştır. 1929 yılında amcası Fevzi Çakmak'ın yaveri, Mehmet Nuri Çetinkaya (1897-1956) ile evlenmiş ve 1932 yılında kızları Gönül ile 1936 yılında Gül dünyaya gelmiştir. Asker olan eşinin görevi nedeniyle, Erzurum, Doğu Beyazıt ve Kırklareli gibi farklı şehirlerde ilkokul öğretmeni olarak çalışmıştır. Ankara'da Maarif Cemiyeti İlkokulunda görev yaparken 1936 yılında eşinin askeri ateşe olarak Berlin'e tayin edilmesi üzerine bir buçuk yıl Berlin'de yaşamıştır. Berlin'de kaldığı dönemde bir yandan ilkokullarda incelemelerde bulunmuş, öte yandan Goethe Enstitüsü'ne devam ederek Almanca öğrenmiştir. Berlin'de geçirdiği sürede özellikle, eğitimci olarak kendini geliştirmekle zamanını değerlendirmiştir. Kendisine verilen sertifikada tüm teorik ve teknik derslere hevesle katıldığı belirtilmektedir.

1937 yılında Türkiye'ye dönen Müfide Hanım, eşinden ayrılmış ve Ankara'ya yerleşmiştir. Açtığı özel anaokulu ekonomik nedenlerle kapanmış, Çocuk Esirgeme Kurumu'na yaptığı başvuru neticesinde Keçiören Çocuk Yuvasında çalışmaya başlamıştır. Ankara'da yakından tanıdığı ve sevdiği, siyasetçi Mebrure Aksoley ve eşi İhsan Paşa vasıtasıyla Dr. Faruk İlhan ile tanışır. Mersin'de doğmuş, evli ve bir erkek çocuk babası olan Dr. Faruk İlhan, tıp eğitimini Almanya'da tamamlamıştır. Eşinden ayrılan Dr. Faruk İlhan, Hitler rejiminin yarattığı baskılar artınca Türkiye'ye dönmüş ve Ankara Numune Hastanesi'nde çalışmaya başlamıştır. Fatma Müfide Hanım ve Faruk İlhan, 28 Eylül 1939'da Kâbil Konsolosluğu'nda gerçekleşen nikâh töreni ile evlenmişlerdir.

Milli Mücadele Döneminde kurulan dostluk ilişkilerinin ardından, Türkiye, Afganistan'daki reform çalışmalarına destek olmak amacıyla, farklı tarihlerde subay, öğretmen ve doktor göndermiştir. 28 Kasım 1938 tarihli İcra Vekilleri Heyeti kararıyla, Dr. Faruk İlhan ile Dr. Adnan Atam'ın, Afganistan Hükümeti'nin talebine binaen Kabil Üniversitesi'nde görev yapmaları onaylanmıştır. İlhan ailesi, 1944 yılına kadar yaşamını Kabil'de geçirmiş, çocukları Atok, Nimla ve Simla, Kabil'de dünyaya gelmiştir. Müfide İlhan, bir yandan kendi çocuklarıyla diğer taraftan da Kabil'de bulunan Türk ailelerin çocuklarının eğitimiyle ilgilenmiştir. Kabil'de buldukları süre içerisinde Kabil Yardımseverler Cemiyeti'nde çalışmış ve başkanlığını üstlenmiştir. İlhan ailesi, 1944 yılında Afganistan'dan ayrılarak Türkiye'ye dönmüş ve Ankara'ya yerleşmiş, Müfide İlhan, Çocuk Esirgeme Kurumu Keçiören Çocuk Yurdu'nda müdür olarak çalışmaya başlamıştır.

1946-1950 yılları çok partili hayatın yerleşmesine ilişkin geçiş dönemi olurken, Türkiye siyasetine yeni simalar katılmıştır. Siyasete yeni katılanlardan biri de Müfide İlhan'dır. Dr. Faruk İlhan'ın Mersin Memleket Hastanesi Baştabipliğine atanması üzerine, İlhan ailesi Mersin'e taşınmıştır. Bu süreçte DP, Mersin'de hızla örgütlenmiş ve Cumhuriyet gazetesi yazarı Ahmed İhsan'ın ifadesiyle Demokratların "en kuvvetli" örgütlendiği yerlerden biri olmuştur. CHP'nin Mersin'de önde gelen isimleri Hamdi Ongun, Fevzi Serdengeçti, Tevfik Atalay gibi siyasetçiler DP'ye geçmiştir. DP Mersin il teşkilatı genişletilmeye çalışılırken babası Mersin'in eski belediye başkanlarından biri olan Dr. Faruk İlhan'a partiye katılması teklif edilmiş ancak kabul etmemiştir. Öte yandan kendisine yapılan teklifi kabul eden Müfide İlhan, Mersin il örgütünde görev alarak aktif siyasete tam zamanlı katılmıştır. İlhan'ın çalışmaları Mersin ile sınırlı kalmamış, DP'nin özellikle muhalefet döneminde ülke genelinde toplantı ve mitinglerinin başlıca hatiplerinden biri olmuştur. İstanbul'da, Samsun'da, Kayseri'de, Hatay'da, Adana'da ve Mersin'de partisi adına, kürsüde heyecanlı ve hararetle konuşmacılardan biri olarak dikkat çekmektedir.

14 Mayıs 1950 seçimleri, Türkiye'de demokrasi yolunda atılmış önemli bir adım olmuştur. Çok partili hayata geçiş sarsıntısız bir şekilde gerçekleşmiş, 27 yıllık CHP iktidarı sona ererken, Demokrat Parti dönemi başlamıştır. Mersin'de, 27 belediye meclis üyeliğini kazanan DP adayları içinde Müfide İlhan liste başı olarak seçilmiştir. DP'nin seçim

faaliyetleri içinde etkin bir görev alan Müfide İlhan'ın Belediye Başkanı olması için kentten önemli bir destek söz konusudur.

8 Eylül 1950 tarihinde Mersin Şehir Meclisi'nin DP'li yeni üyeleri belediye dairesinde en yaşlı üye İsmail Safa Çiftçi'nin başkanlığında toplanmış, gizli oyla yapılan belediye başkanı oylaması sonucunda "ittifakla" Müfide İlhan, Belediye Başkanı seçilmiştir. 3 Nisan 1930'da Belediye Kanunu'nun kabul edilmesiyle, Türkiye'de kadınlar ilk olarak belediye seçimlerine katılma hakkına sahip olmuştu. Uygulamada ise, seçme hakkını kullanabilen kadınlar, seçilme hakkının uzun süre dışında kalmıştır. Müfide İlhan, kadınların belediye başkanı seçilebilme hakkının elde edilmesinin üzerinden 20 yıl geçtikten sonra bir şehri yönetecek ilk kadın il belediye başkanı seçilmiştir.

Dönemin gazeteleri haberi "ilk kadın belediye reisimiz" başlığıyla vermiş, Mersin'in Türkiye'ye demokrasi sahasına katkısı olarak değerlendirilmiştir. Altı çocuk annesi Müfide İlhan'ın, belediyesinde, azmiyle, iradesiyle, bitmeyen bir enerji kaynağıyla çalışmalarına başladığı vurgulanmıştır. Anadolu Ajansı muhabirine yaptığı açıklamada İlhan, taşıdığı gururu ve sorumluluğu şu sözlerle dile getirmiştir: "Bana Türkiye'nin ilk kadın belediye başkanı olmak şerefini veren Sayın Mersinli hemşerilerime minnet ve şükranlarımı bildirirken Mersin için en iyi belediye başkanı olmaya çalışacağım."

Müfide İlhan'ın belediye başkanı seçilmesi ulusal basında yankı bulduğu gibi uluslararası basında da yer bulmuştur. Özellikle, Amerikan basınında Müfide İlhan'ın belediye başkanı seçildiği haberlerine rastlanılmaktadır. 8 Kasım 1950 tarihli The Tipton Daily Tribune gazetesinde, Türkiye tarihinde ilk kez bir kadın belediye başkanı seçilmiştir haberi yer almaktadır. Ayrıca The Racine Journal Times gazetesi "Türkiye'nin kadın belediye başkanı kendinden emin" başlığıyla yer verdiği haberde Müfide İlhan'ın; "bir kadının da bir erkek gibi belediye başkanı olmasına engel bir durumun olmadığı" sözlerine yer verilmiştir.

Müfide İlhan, belediye başkanlığı döneminde Türkiye'de geç örgütlenen ve bu yüzden pek çok sorunları olan belediyecilik çalışmalarını kurumsal düzlemde geliştirme amacındadır. Bu amaçla, seçilmesinden kısa bir süre sonra 13 Kasım'da Londra'da düzenlenen uluslararası belediyecilik kongresine katılmış ve B.B.C Türkçe programında da bir konuşma yapmıştır. İşlerinin çokluğuna rağmen bu kongreye katılmayı kuvvetle istediğini Müfide İlhan, Londra'da yaptığı incelemeler sonucu Mersin'in kentsel gelişimi için önemli tecrübeler edindiğini ifade etmiştir. Ziyaretin ardından, Mersin'in elektrik, yol, su, liman ve toplu taşıma gibi sorunlarını çözmek amacıyla hemen çalışmalara koyulmuştur. Özellikle Mersin'de yazın yaşamı zorlaştıran, hem evlerde içme suyu hem de bahçelerin sulanması için gerekli olan su sorununun çözümü için çok çaba sarf etmiştir.

Müfide İlhan'ın kendi hal tercümesinde "bazı siyasi çekişmeler nedeniyle" şeklinde ifade ettiği belediye başkanlığı görevinden ayrılması, Aralık 1951 tarihinde gerçekleşmiştir. Yeni Mersin gazetesinde, "Belediye Başkanı Müfide İlhan'ın iskat kararı tasdik edildi" başlığıyla verilen haberde 17 Aralık 1951'de yeni belediye başkanının seçileceği belirtilmektedir. Belediye Meclisi tarafından verilen karar önce DP Genel İdare Kurulunca kabul edilmemiş, İç İşleri Bakanlığınca soruşturulması istenmiştir. Ancak Mersin Belediye Meclis üyelerinden bazıları partinin kararına şiddetle itiraz ederek iskat kararı kabul edilmediği takdirde partiden ayrılacaklarını bildirmişlerdir. Gelişmeler sonucunda İç İşleri Bakanlığı iskat kararını onaylamıştır.

Müfide İlhan, Belediye Başkanlığı görevinin sona ermesinin ardından DP içinde kalmayı tercih ederken, bir müddet sonra partiden de ayrılmıştır. DP Mersin teşkilatında yaşanan tartışmalar sonucunda 1954 yılı başında bir grup istifa

etmiştir. İstifa edenler arasında, İçel milletvekilleri Salih İnankur, Halil Atalay ve Şahap Tol ile İçel teşkilatı kurucularından Hamdi Ongun, Müfide İlhan ve partili diğer isimler yer alır. İstifa edenler önce “Bağımsızlar Grubu” adı ile bir grup kurduklarını bir beyanname ile ilan etmişlerdir. İstifa eden grup, 18 Şubat 1954 tarihinde “Müstakilleri Destekleme Cemiyeti” adıyla siyasi bir dernek kurarak siyasi faaliyetlerine devam etmeyi tercih etmişlerdir. Cemiyetin Ana Nizamnamesinde kuruluş amacı ve faaliyetleri düzenlenmiştir: “Her seçim çevresinde ve bölgesinde siyasi partilerin girebileceği her türlü seçimlerde hiçbir partiye kayıtlı olmayarak müstakilen adaylığını koyanlardan bu tüzüğe göre selâhiyetli organ tarafından tespit edilen ve ikinci maddedeki gayeyi tahakkuk ettireceği umulan namzetlerin kazanmasını temin maksadı ile Müstakilleri Destekleme Cemiyeti adında siyasi bir cemiyet kurulmuştur”. Hamdi Ongun ile Müfide İlhan cemiyetin kurucuları arasında ilk sıralarda yer almaktadır. Müfide İlhan ve diğer kurucu üyeler derneği geliştirmek üzere Mersin ve çevresinde toplantılar düzenlemiş olsalar da çalışmalarını çok fazla yaygınlaşmamıştır. Kayıtlarda derneğin etkinliğinin 30 Haziran 1956’da sona erdiği anlaşıyor.

DP’den ayrıldıktan sonra aktif siyasete bir süre ara veren İlhan, 1960 yılında Sağlık Bakanlığı Sosyal Hizmetler Enstitüsü ile Unicef’in ortak düzenlediği (0-6) yaş grubu çocukların sağlığı ile meşgul olarak çocuk eğitimcileri seminerine katılmış ve yapılan sınavlar sonucunda “iyi” derece ile başarılı olarak sertifikasını almıştır. Bu arada farklı okullarda öğretmenlik ve yöneticilik yapmıştır.

Müfide İlhan, yaşamı boyunca siyasetin aktif yönünde yer almaktan da vazgeçmemiştir. 27 Mayıs askeri müdahalesinin ardından anayasanın kabul edilmesi ve seçimlerin yapılarak siyasetin normal koşullara dönmesi sürecinde yeni siyasi partiler kurulmuştur. Yeni kurulan partilerden biri olan Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP)’nde Müfide İlhan Genel İdare Kurulu üyeliği görevinde yer almıştır. 1967 yılında eşini kaybettikten sonra, memlekete hizmetten başka yapacak bir şeyi kalmadığını belirterek, Avrupa gezisi için biriktirdiği parayla seçim kampanyasına girişmiş, Ankara belediye başkanlığı için aday olmuştur.

Bu tecrübeden sonra Müfide İlhan, 1968 yılında Almanya’da eğitimini sürdüren kızı Ayla’nın yanına giderek çalışmaya başlamıştır. Bilindiği üzere, 30 Ekim 1961 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Almanya Federal Cumhuriyeti Hükümeti arasında Türk işçilerinin istihdam edilmesine ilişkin anlaşmayla, önce sadece çalışmak üzere bir Türk işçi göçü başlamıştır. Bir müddet sonra göç, Türk ailelerin Almanya’ya yerleşmesi şeklinde devam etmiştir. Beraberinde de yeni bir kültüre uyum süreciyle ilgili çözülmesi gereken yeni meseleleri. Türk işçi göçünün ilk evresinde, hem eğitimci olması hem de farklı sosyal hizmetler alanında sahip olduğu deneyim Müfide İlhan’ın bu çalışmalarda görev almasını sağlamıştır. Başvurusu üzerine ilk olarak 1970 yılında Türk “misafir işçi” çocuklarına eğitim vermek üzere James Krüss ve Fritzlar-Homberg ilköğretim okullarında ders vermek üzere görevlendirilmiştir. Türk işçileri için danışma bürosu olan “Türk Danış”ta görev alarak, 1970 yılından 1973 yılına değin Türk işçiler için sosyal hizmet uzmanı olarak çalışmıştır. Almanya’da yaşayan Türk ailelerin her türlü sorunlarında ilk çaldıkları kapı Müfide Hanım olur. Bu çalışmaları karşılığında Arbeiterwohlfahrt adlı dernek büyük bir özveri ve sorumluluk ile yaptığı katkılarından dolayı teşekkür ederek, iyi dileklerini kendisine sunmuştur. Farklı okullarda öğretmen olarak görev yapan Müfide İlhan, 1980 yılında emekli olur. Emekliliğinin ardından Türkiye’ye dönen İlhan, belediye başkanlığı görevinden ve DP’den, oldukça kırılgan bir şekilde ayrıldıktan sonra, daha çok sosyal sorumluluk çalışmalarına ağırlık vermiş olsa da 1980 döneminde yeniden aktif siyasete ilgi göstermiştir. İlhan, Turgut Sunalp’ın kurduğu Milliyetçi Demokrasi Partisi’nin (MDP) çalışmalarına katılsa da, bu çalışmalarını çok uzun sürmemiştir.

Yaşamı boyunca pek çok sivil toplum kuruluşuna katılan ve maddi, manevi destek veren Müfide İlhan’ın özel arşivinde

dernekler tarafından kendisine gönderilen teşekkür yazıları mevcuttur. 1966 yılında Türk Anneler Derneği tarafından yılın annesi seçilen Müfide İlhan, siyaset ve eğitim faaliyetleri dışında hayatın her yönünde dolu dolu var olmayı tercih etmiştir. Sivil toplum ve sosyal yardım kuruluşlarında çalışmalarına katılmak, onun için bir yaşam biçimi gibidir. 1958 yılında Kızılay'dan aldığı ilk yardım öğretmenliği sertifikası ile ülkenin çeşitli yerlerinde ilk yardım kurslarında pek çok kişinin eğitim almasını sağlamış, Kızılay Genel Merkezi katkısını gümüş madalya ile taltif etmiştir. Babasının Çanakkale'de şehit düşmüş olması nedeniyle Eski Muharipler Derneği'nin çalışmalarını desteklemeye gayret etmiş, Köy Öğretmenleriyle Haberleşme ve Yardımlaşma Derneği ile Sosyal Hizmet ve Araştırma Derneği'ne katkıda bulunmaya çalışmıştır. 1959 yılında kurulan "Türk Kadınlar Konseyi Derneği"nin çalışmalarını da takip eden Müfide İlhan, özellikle 1989 yılı baharında Mersin'de de örgütlenen derneğin çalışmalarına katılmış ve desteklemiştir. Pek çok konuda duyarlı ve üretken bir insan olan İlhan, henüz Türkiye'de organ bağışının yaygınlaşmadığı bir dönemde 14 Temmuz 1963 tarihinde Türkiye Göz Bankası Derneği'ne gözlerini bağışlamıştır. Bağışından dolayı Türkiye Göz Bankası Derneği, İlhan'a şeref üyeliği vermiştir.

Müfide İlhan, belediye başkanı seçildiği Mersin'le bağını hiç koparmamıştır. Ekim 1995'te Mersin Liselileri Derneği etkinliklerine katılmak üzere kente geldiğinde kanser teşhisi konmuştur. Tedavi için geç kalınmıştır. Hasta olduğu halde yaşamının son günlerinde Dr. Lale Aytaman'ın seçim çalışmalarına katılmış, kısa bir süre sonra 28 Ocak 1996 günü yaşama veda etmiştir.

Birgül BOZKURT

KAYNAKÇA

Arşivler

Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Arşivi (KEKBMV), Müfide İlhan Özel Arşivi.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Genel Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA).

Sürelî Yayınlar

Akşam

Cumhuriyet

Son Posta

Ulus

Yeni Mersin

Araştırma- İnceleme, Edebi ve Hatıra Eserler

Ahmad, Feroz, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Kaynak Yayınları, 13. Baskı, İstanbul, 2014.

Bozkurt, Birgül- İbrahim Bozkurt, "Siyasette İlkeli ve Tavizsiz Bir Üslup, Türkiye'nin İlk Kadın İl Belediye Başkanı Müfide İlhan", **Kadın Özel Arşivlerinde 40 Kadın 40 Hayat, Kadın Eserleri** Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yay., İstanbul 2022.

Bozkurt, Birgül- İbrahim Bozkurt, "Türkiye'nin İlk Kadın İl Belediye Başkanı 'Müfide İlhan' ve Mersin'deki

Çalışmaları”, **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Yıl:10, Sayı: 19 (2014).

İlhan, Müfide, “Türkiye Cumhuriyeti Devrinde Belediyeler Kanunu ve Belediye Meclislerinde Çalışan Kadınlarımız”, **Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu Aylık Konferanslar 1953-1964**, Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu Yayınları, Ankara 1967.

Özlü, Hüsnü, “Türk- Afgan Dostluk ve İşbirliği Anlaşması Kapsamında Atatürk Dönemi Türkiye-Afganistan İlişkilerine Bakış, **Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl:3, Sayı: 8, (2012).

Şahin, Sedat; “Almanya’ya Türk Vatandaşlarının Göçünün 51. Yılı Kazanımlar ve Tehditler”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi**, (2012).

Ünal, Kudret, **Müfide İlhan (Türkiye’nin İlk İl Belediye Başkanı)**, Tarsus Belediyesi Kültür Yayınları, Tarsus 2013.

Yalman, Ahmet Emin, **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim-2, (1922-1970)**, Yayına Hazırlayan: Erol Şadi Erdiç, 2. Baskı, Özener Matbaacılık, İstanbul 1997.

Zürcher, Erik Jan, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul 1995.

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/fatma-mufide-ilhan-1911-1996/?pdf=6561> adresinden erişilmiştir